

Tartu Ülikool
Psühholoogia instituut

Merly Kristi Kosenkranius

Eesti ja soome laste vestlused minevikusündmustest: soolised ja rahvuslikud erinevused
vestluse pikkuses, teemades ja emotsionaalsuses

Seminaritöö

Juhendajad: Tiia Tulviste, PhD

Pirko Tõugu, PhD

Läbiv pealkiri: Eesti ja soome laste meenutusvestlused

Tartu 2014

Kokkuvõte

Antud töös uuris autor eesti ja soome rahvusest laste meenutusvestlusi ning püüdis leida võimalikke rahvuslikke ning soolisi erinevusi vestluse pikkuses, emotsiooniväljendite kasutuses ning vestluse teemades. Intervjuu kahest minevikusündmusest viidi läbi 20 soome rahvusest lapsega vanuses 5,5- 7,5 aastat ning seejärel võrreldi neid 20 varasemalt läbiviidud eesti vestlusega. Tulemustest ilmnnes, et eesti ja soome laste vestlused ei erinenud oluliselt pikkuse ega emotsioonisõnade kasutuse poolest, küll aga leiti erinevus selles, millest lapsed rääkisid. Leiti, et võrreldes soome lastega aetasid eestlased sündmusi rohkem sotsiaalsesse konteksti ja rääkisid rohkem sündmustest, kus osalesid teised inimesed. Soolistest erinevustest leiti, et tüdrukud rääkisid rohkem mittesotsiaalsest kontekstist kui poisid. Olulisi soolisi erinevusi sõnade arvu, emotsioonide kasutuse ning muude vestlusteemade osas ei leitud.

Abstract

Estonian and Finnish children's talk about past events: gender and cultural differences in the length and the themes of the conversations, and emotionality

In the present study, the author examined Estonian and Finnish children's talk about past events, to find possible gender and cultural differences in the length of the conversations, the use of emotional words and the themes of the conversations. The interviews were conducted with 20 Finnish children, 5.5 -7.5 years of age, and then compared to 20 Estonian interviews, that had been conducted earlier. The results showed that there were no significant differences in the length and the emotionality between Estonians and Finns, however, there was a difference in the themes of the conversations. It was found that compared to Finns, Estonian children placed the events more into social context and also talked more about the events, where others were involved. As for gender differences, it was found that compared to boys, girls used more non-social context. Significant differences in the length of the conversation, the use of emotional words and other themes, were not found.

Sissejuhatus

Kahe naabერიigi Eesti ja Soome võrdlemist tuleb tihti ette- võrreldakse nii kombeid, kultuuri, elukorraldust kui ka keelt. Nii eesti kui soome keel kuuluvad mõlemad soome-ugri keelerühma ning on omavahel lähedased suguluskeeled, mis tähendab et need on oma kõlalt üsna sarnased ning teise keele õppimine on võrdlemisi kerge. See võib panna inimesi arvama, et ka mõlema rahvuse suhtluskäitumine on sarnane. Selline arvamus võib aga olla ekslik, kuna lisaks räägitavale keelele võivad suhtlust mõjutada ka mitmed muud tegurid. Antud töö eesmärgiks on võrrelda eesti ja soome rahvusest laste meenutusvestlusi ning leida võimalikke erinevusi vestluste pikkuse, emotsioonide väljenduse ning vestluse teemade osas.

Vaikne loomus on üks asi, mida mõlemale rahvusele nii enda kui teiste rahvaste poolt omaseks on peetud ning selle üle naljagi visatud. On täheldatud, et võrreldes teiste lääneriikide rahvastega on Põhjamaade inimesed üldiselt vaiksemad ning tunnevad ennast mugavalt ka vestluspauside ajal. Põhjamaalastest paistab üks grupp aga silma veel mitte ainult oma teistest erineva keele tõttu, vaid ka oma veelgi vaiksema oleku tõttu- selleks grupiks on soomlased. Mitte ainult teised rahvused, vaid ka soomlased ise peavad oma rahvust teiste põhjamaalastega võrreldes vaiksemaks (Tulviste, Mizera, De Geer ja Tryggvason, 2003).

Vaikimisel võib aga olla mitmeid erinevaid põhjusi. Soome kultuuris peetakse vaikimist tarkuse, küpsuse ja tasakaalukuse väljenduseks. Kui soomlane midagi ei ütle, siis oletatakse, et vestluspartner mõtleb enne läbi, mida asja kohta öelda. Seega soomlane ei kahtlusta, et vaikuse taga on teadmatus (Lehtonen, 1994, viidatud Pajupuu 1997 j). Eestlased suhtuvad vaikimisse soomlastega võrreldes teistsuguselt. Nad küll taluvad vaikust, kuid nende vaikuse talumine on pigem individualistlikkuse väljendus- eestlane ei soovi, et tema üksiolemist häiritaks ja ta ei sega ka teist, kui teine tahab omaette olla. See reegel ei kehti aga vestluses. Vestluses tuleb oma mõtteid paljastada, sest inimese arukusele antakse hinnang rääkimise põhjal. Kui seltskonnas juhtub olema keegi, kes vestlusest pikemat aega osa ei võta, siis hakkab see kõnelejaid varem või hiljem häirima (Pajupuu, 1997).

Nii eestlased kui soomlased ei pea vajalikuks võõraga tühjast-tühjast rääkida ehk *small talki* harrastada, kuid soomlased on viisakusvestlusteks rohkem ette valmistunud ja harrastavad seda rohkem. Soome suhtluskultuuris on tavaline, et üks inimene räägib oma jutu ära, ilma et teda katkestataks ning kõnevoorud on seepärast pikemad ja aeglasemad kui eestlastel. Eestlaste kõnevoorud on soomlastega võrreldes lühemad, sageli katkestatakse kõnelejat temaga korruga rääkides ja kõnesse tulnud pausi puhul haaratakse kõnevoori kiiresti endale.

Samuti on erinev vestluskiirus- eestlased on soomlastest üldjuhul kiiremad. Lisaks küsitakse eestlaste puhul vestluspartnerilt rohkem täpsustavaid küsimusi ning kommenteeritakse rohkem öeldut (Pajupuu, 1997).

Eesti ja soome rahvusest laste kõne võrdlevaid uuringuid ei ole kuigi palju, ning juba läbiviidud uuringud keskenduvad tihtipeale söögilauavestlustele ning just jutukuse mõõtmisele. Jutukuse mõõtmisel on saadud erinevaid tulemusi. Eesti, soome ja rootsi üks- ja kakskeelsetes peredes täiskasvanu ja nooruki suhtlemist jälgides on leitud, et eestlased ja soomlased ei erine oma jutukuse poolest teineteisest ning tulemuste põhjal järeldati, et vähene jutukus tundub olevat soome-ugri rahvaste ühiskarakteristik, mis võib tulevikus rohkem rääkimisele orienteeritud kultuurikontekstis väheneda (Tulviste et al., 2003). Samas leiti eesti, soome ja rootsi perekondade söögilauavestlusi uurides, et võrreldes rootslastega räägivad eestlased ja soomlased vähem, aga kommenteerivad käitumist rohkem. Samas leidsid autorid, et eestlased rääkisid vähem kui soomlased. Kui Soomes elavate soomlaste puhul oli lausungite keskmiseks arvuks minutis 12,76, siis Eestis elavate eestlaste puhul oli see 10,56 lausungit minutis (De Geer, Tulviste, Mizera ja Tryggvason, 2002). Seega on tulemused veidi vastuolulised- ühe uuringu kohaselt ei erine antud naaberrahvad jutukuse poolest, samas kui teise põhjal on erinevus olemas ning just soomlased on jutukamad.

Antud töös koguti võrreldav materjal meenutusvestluste kujul. On leitud, et autobiograafilisel meenutamisel on oluline roll selles, kuidas inimene maailma mõistma hakkab. Läbi sotsiaalse interaktsiooni loodud autobiograafiliste mälestuste loob inimene isikliku ja emotsionaalse arusaama läbielatud sündmustest, mis on osa inimese pidevalt elu jooksul arenevast eneseteadlikkusest (Fivush, 2007).

Autobiograafiline mälu on inimese kogum möödunud sündmustest, millel on isiklik tähendus (Cleveland ja Reese, 2005). Autobiograafilise mälu arenemine on algusest peale mõjutatud last ümbritsevast sotsiaalsest ja kultuurilisest kontekstist (Reese ja Fivush, 2008). Üheks oluliseks autobiograafiliste mälestuste allikaks on lapse vestlused isiklikult läbielatud sündmustest oma vanemate ja teiste täiskasvanuga (Cleveland ja Reese, 2005). Lapsed õpivad isikliku narratiivi vorme ja funktsioone, osaledes varases lapsepõlves vanema poolt juhitud meenutusvestlustes. On leitud, et lapsed, kelle emad on jutustustes detailsemad, on eelkooliaastate lõpuks ka ise oma narratiivides detailsemad ning sidusamad. Detailsem meenutamine tuleneb nii turvalise kiindumisstiiliga suhtest kui ka arendab sellist suhet.

Samuti on seostatud detailsemat emotsioonide meenutamist lapse areneva võimega emotsionaalsetest kogemustest aru saada ning neid reguleerida (Fivush, 2007).

Meenutusvestluste puhul on palju uuritud võimalikke sugudevahelisi erinevusi ning neid ka leitud. Buckneri ja Fivushi (2000) arvates ilmnevad meenutusvestlustes sugudevahelised erinevused mitmekülgse funktsioonina, milles on oma osa nii meenutamise kontekstil kui ka vestluspartneril. Antud uuringus mainisid nii tüdrukud kui poisid rohkem ennast ja teisi juhul kui nad meenutasid koos isaga. Vanemate ning laste meenutusvestlused on näidanud, et nii emade kui isade vestlustes oma tütardega kasutavad vanemad rohkem detaile ning hinnanguid kui poegadega rääkides, seda eriti varases lapsepõlves. Samuti vastavad emad tütarde meenutustele detailsemalt ning hinnangulisemalt kui poegade meenutustele (Reese, Haden ja Fivush, 1996).

Reese ja Fivush (1993) leidsid, et meenutusvestlustes vanematega osalesid tüdrukud vestluses rohkem kui poisid, kuigi nende keelelised oskused olid sarnased. Tüdrukute vestlustes oli rohkem unikaalset infot, samuti kordasid nad rohkem öeldut, mida autorid tõlgendasid kui suuremat soovi vestluses osaleda. Samal ajal leiti aga, et poisid ja tüdrukud ei erine sõnade arvu poolest juhul, kui nad said rääkida vabal teemal.

Sool on oluline roll selles, kuidas inimesed maailma ja oma kohta selles mõistavad (Buckner ja Fivush, 1998). On leitud, et vanemad räägivad tüdrukutega rohkem sotsiaalsest kontekstist, samal ajal kui poistega keskendutakse rohkem autonoomsetele sündmustele. Samuti olid 3- ja 5-aastased tüdrukute vestlused rohkem inimestele suunatud ja tüdrukud mainisid võrreldes poistega rohkem ennast ja teisi. (Buckner ja Fivush, 2000). On ka leitud, et 7,5 - aastaste tüdrukute narratiivid olid pikemad kui poistel. Samuti paigutasid tüdrukud oma autobiograafilisi mälestusi rohkem sotsiaalsesse konteksti, mainisid võrreldes poistega rohkem koos tegemist, teisi inimesi ja emotsioone (Buckner ja Fivush, 1998).

On arvatud, et mitmed globaalsed faktorid varieeruvad kultuuriti ning võivad mõjutada seda, kuidas vanemad lapsega suhtlevad ning seeläbi ka lapse autobiograafilist mälu. Kohalikud vestluskombed, sotsiaalse interaktsiooni üldised tavad, sotsiaalse hierarhia iseloom ning vanemate uskumused mängivad kõik rolli meenutusvestlustes teatud kultuuri kontekstis (Han, Leichtman ja Wang, 1998). Uurides eesti, soome ning rootsi rahvusest lasteaiaaeglaste omavahelisi vestlusi, on leitud, et kultuurilised ning kontekstuaalsed faktorid mõjutavad sooliste erinevuste tõenäosust, ulatust ning iseloomu (Tulviste, Mizera, De Geer ja Trygvasson, 2010).

Üheks mõjutavaks dimensiooniks on sõltumatus-sõltuvus. Markus ja Kitayama (1991) on leidnud, et eri kultuuridest pärit inimestel on erinevad konstruktsioonid endast, teistest ning nende kahe sõltuvusest. Leiti, et paljudes Aasia kultuurides on inimestele omane sõltuvusele orienteeritus, mis rõhutab kuuluvusele, sissesulandumisele ning teistega harmoonilises sõltuvuses olemisele. Samal ajal ei väärtusta euro-ameerika ning Euroopa kultuurid sellist sõltuvust ning sealsetes kultuurides rõhutakse iseseisvusele ning enda unikaalsete omaduste avastamisele ning väljendamisele. Läänekultuuridele peaks seega omane olema, et inimesed tahavad silma paista ning seega soovivad jagada enda kohta rohkem autobiograafilist informatsiooni, samal ajal kui idakultuuride esindajaid ei julgustata nii palju endast rääkima ning seega peaksid nad minevikusündmustest vähem rääkima. Tõugu, Tulviste, Schröder, Keller ja De Geer (2012) toovad välja, et peamiselt sõltumatusele orienteeritud kontekstis on täheldatud, et meenutusvestlustes ollakse jutukamad ning keskendutakse rohkem lapsele ja tema vaatepunktidele.

Han, Leichtman ja Wang (1998) on leidnud kultuurilisi erinevusi teistest inimestest ja endast rääkimisel hiina, korea ning ameerika lapsi võrreldes- kõige rohkem rääkisid teistest hiina lapsed ning kõige vähem ameerika lapsed. See leid on vastavuses arvamusega, et teistest rääkimine on rohkem omane sõltuvatele idakultuuridele. Wang ja Fivush (2005) leidsid, et hiina emad, rääkides oma 3-aastastega negatiivsetest sündmustest, keskendusid rohkem sotsiaalsetele teemadele ja interaktsioonistsenaariumitele, samal ajal kui euro-ameerika emad rõhutasid rohkem isiklike teemasid ja autonoomiat. Euro-ameerika emad suunavad oma lapsi looma vormilt ja sisult kultuurile omast autobiograafilist mälu, luues individuaalse ning unikaalse identiteedi, samal ajal kui hiina emad püüavad meenutusi asetada rohkem sotsiaalsesse konteksti ning püüavad luua lugusid, kus on rõhk sotsiaalsel interaktsioonil ja kollektiivsusel, et laps näeks end osana ühiskonnast. Samuti leiti, et ka lapsed ise rääkisid oma kultuurile omaselt: euro-ameerika laste vastused olid rohkem autonoomsed, samas kui hiina lapsed keskendusid rohkem sotsiaalsetele interaktsioonidele.

Antud uurimuses on tegemist kahe Euroopa kultuurikontekstiga, mis oma sõltumatuse-sõltuvuse orientatsioonilt peaksid sarnanema euro-ameerika kontekstile (Markus, Kitayama, 1991). Samal ajal võivad Euroopa kontekstid samuti varieeruda mina-orientatsiooni, suhtlusstiili ning ajaloolise tausta poolest (Tõugu *et al.*, 2012). Erinevusi Euroopa tasemel on ka varasemalt leitud. Eesti, saksa ning rootsi emad väärtustasid kõik sõltumatust rohkem kui sõltuvust. Samas oli kõige kõrgem sõltumatuse/ sõltuvuse suhe rootsi emadel ning kõige madalam suhe eesti emadel. (Tõugu, Tulviste, Schröder, Keller ja De Geer, 2011). Uurides

emade ja laste meenutusvestlusi kolmes erinevas Euroopa kultuuriruumis- eesti, saksa ja rootsi, leiti, et ema- lapse meenutusvestlustes oli emapoolsetes väljendustes kõige domineerivamaks teemaks mittesotsiaalne kontekst ehk rääkimine objektidest ja üldistest teadmistest. Mittesotsiaalse konteksti järel rääkisid emad lapsega vesteldes ka lapsest endast ning lapsest koos kellegi teisega (ema endaga, sõpradega, teiste pereliikmetega). Saadud tulemusi vaadeldi emade kultuurilise orientatsiooni kontekstis ja leiti, et mida rohkem rootsi emad väärtustasid sõltumatust, seda rohkem nad rääkisid lapsest endast. Mida rohkem saksa emad väärtustasid sõltumatust, seda vähem küsisid emad lapselt küsimusi teiste inimeste kohta või rääkisid teistest inimestest. Eesti kontekstis leiti mõlemat korrelatsiooni trendi tasemel (Tõugu, Tulviste, Schröder, Keller ja De Geer, 2012).

Eesti emad väärtustavad autonoomiat ehk sõltumatust oma lastes sama palju kui soome ja rootsi emad, kuid samas on nad säilitanud ka traditsioonilised kasvatusesmärgid nagu usaldusväärne, aus, viisakas ja töökas olemine ning vanemate inimeste austamine. Ka soome emad pidasid oluliseks nii autonoomiat kui traditsioonilisi väärtusi, kuid vähem kui eesti emad, samal ajal kui rootsi emad ei pidanud traditsioonilisi kasvatusesmäärke oluliseks (Tulviste, Mizera, De Geer ja Tryggvason, 2007).

Erinevusi on leitud ka poiste ja tüdrukute jutu emotsionaalsuses. See, mil viisil emotsioone läbi narratiivide läbi elatakse ja väljendatakse, võimaldab vaadelda, kuidas emotsioone mõistetakse ja reguleeritakse (Bohanek ja Fivush, 2010). Varased vanem-laps meenutusvestlused möödunud emotsionaalsetest sündmustest võimaldavad lapsele rikkaliku emotsioonide sotsialiseerimiseks vajaliku keskkonna (Fivush, Brotman, Buckner, Goodman 2000).

Läbi elu erinevate etappide kasutavad naised võrreldes meestega rohkem positiivseid ja negatiivseid emotsiooniväljendusi, neutraalsete emotsioonide väljenduses soolisi erinevusi ei leitud (Bauer, Stennes, & Haight, 2003). On leitud, et tüdrukud räägivad rohkem vaimsetest seisunditest, nende jutus on rohkem kognitiivseid sõnu, emotsioonisõnu, üldisi afekti väljendavaid lauseid (Fivush, Bohanek, Zaman, & Grapin, 2012). Tüdrukud räägivad võrreldes poistega rohkem inimeste tunnete ning soovide kohta ja seda juba väga varases eas (Haden, Haine, & Fivush, 1997). On leitud, et umbes 3,5 aastaste laste ja nende vanemate meenutusvestlustes räägivad tüdrukud võrreldes poistega rohkem emotsionaalsetest sündmustest. Soolised erinevused ilmnevad eelkõige siis, kui räägitakse lapse enda, mitte mingi loo tegelase emotsioonidest ning samuti siis, kui räägitakse negatiivsetest

emotsioonidest nagu viha, kurbus ja hirm, mitte positiivsetest emotsioonidest nagu rõõmsameelsus (Fivush, Brotman, Buckner, & Goodman 2000). On ka leitud, et teismelised tüdrukud on oma lugude rääkimisel palju emotsionaalsemad kui poisid (Bohanek & Fivush, 2010).

Eestis on uuritud lasteaiaaeglaste laste soo ning emotsionaalsete enesekohaste narratiivide erinevate aspektide vahelist seost seminaritöö raames. Sealhulgas vaadeldi emotsionaalsete sõnade ja lausungite koguarvu. Olulisi soolisi erinevusi emotsioonisõnade arvu osas selles töös leida ei õnnestunud. Erinevuste puudumise ühe võimaliku põhjusena tõi autor välja, et Eestit peetakse küll läänelikuks ühiskonnaks, kuid Eesti ning teiste lääneriikide laste kõnes võib siiski erinevusi olla (Hunt, 2011).

Antud töö eesmärgiks on võrrelda eesti ja soome rahvusest laste meenutusvestlusi ning leida võimalikke erinevusi jutukuse, emotsioonide väljenduse ning vestluse teemade osas.

Käesoleva töö hüpoteesid on järgnevad:

- eesti ja soome laste vestlused ei erine oluliselt oma pikkuse poolest
- tüdrukute vestlused on võrreldes poistega pikemad
- eesti ja soome laste vestlused ei erine emotsioonisõnade kasutuse poolest
- tüdrukute vestlused sisaldavad võrreldes poistega rohkem emotsioone
- eesti ja soome laste vestlused ei erine vestluse teemade osas
- tüdrukud keskenduvad võrreldes poistega oma vestlustes rohkem sotsiaalsele kontekstile

Meetod

Valim

Valimisse kuulus kakskümmend eesti ja kakskümmend soome last. Eesti laste andmed saadi varasemalt läbi viidud uuringust, kus Tartu lasteaialastega oli IDEFICS Study projekti kõne arengu lisablokis T. Tulviste uurimisgrupi poolt läbi viidud samad intervjuud. Soome lapsed leiti kontakteerudes soomekeelse lasteaiaiga Tartus ja küsides vanematelt luba last intervjuerida laste mängumaadel Helsingis. Kogutud soome andmed sobitati lapse vanuse, soo ja ema hariduse järgi Eestis kogutud andmetega.

Soome lapsed olid intervjuerimise ajal vanusevahemikus 62- 95 kuud. Soome laste keskmine vanus oli 79,25 kuud ehk 6,6 aastat. Eesti laste vanus jäi vahemikku 61-87 kuud ning laste keskmine vanus oli 77,05 kuud ehk 6,4 aastat. Nii eesti kui soome laste seas oli poisse 9 ja tüdrukuid 11.

Haridustaseme järgi jaotusid nii eesti kui soome laste emad samamoodi: mõlemast rahvusest emade puhul oli keskharidus neljal emal, keskeriharidus viiel emal ning kõrgharidus üheteistkümmel emal.

Protseduur

Intervjuud soome lastega viidi läbi ajavahemikus september- detsember 2013. Üks intervjuu viidi läbi Tartu koolis, teised kahel sisemängumaal Helsingis. Koolis läbi viidud intervjuu oli eelnevalt kokku lepitud ning lapsega kohtuti kooli ruumides, millest ühes viidi läbi ka intervjuu. Mängumaal läbi viidud intervjuude puhul pöördui vanemate poole koha peal, seletades neile, millega on tegemist ja kutsudes neid osalema. Juhul kui vanem nõustus lapse intervjuuga, paluti tal allkirjastada informeeritud nõusoleku leht. Kuigi mängumaal ei olnud võimalik kasutada eraldi vaikset ruumi, viidi intervjuu siiski läbi enne mängumaale minekut teistest lastest ning vanematest eraldatult.

Lapsele öeldi, et temaga soovitakse veidi vestelda huvitavatel teemadel ning esmalt näidati lapsele pilti kohvikus peetavast sünnipäevast ja küsiti mõned küsimused, et laps harjuks situatsiooniga. Seejärel pöördui kahe põhiküsimuse juurde: "Räägi mulle oma viimasest sünnipäevast." ja seejärel "Mis sa ema-isaga laupäeval-pühapäeval kodus tegid?". Lapsel lasti vabalt rääkida nii kaua kui ta soovis ja püsis teema piirides. Juhul kui laps ei rääkinud, püüti

teda suunavate küsimustega julgustada rohkem rääkima. See osa vestlusest salvestati diktofoniga. Kui laps ei tahtnud enam midagi öelda, tänati teda ning lapsevanemat. Salvestatud vestlused transkribeeriti ning kodeeriti.

Kodeerimine

Lapse sõnade arvu mõõtmiseks vestlustes kasutati CLAN programmi, mis andis nii kogusõnade arvu, erinevate sõnade arvu kui ka nende suhte.

Emotsioonid näitavad tavaliselt, kui suur isiklik tähendus sündmusel lapsele oli. Emotsioonide kodeerimisel lähtuti Buckneri ja Fivushi (1998) tööst ning leiti lapse kõik afekti väljendavad sõnad/lausungid ("See oli lõbus!", "Ma olin väga-väga kuri.") ning emotsionaalset käitumist väljendavad lausungid ("Ma nutsin sel õhtul.").

Lisaks kodeeriti ka see, millest laps vestluse käigus rääkis. Kodeerimisel lähtuti Tõugu, Tulviste ja Suits (2014, trükis) artiklist. Vestluse sisu puhul kodeeriti iga alus-õeldis paar või ka ühesõnaline lausung. Kodeerimisel eraldati vestlusesse mittekuuluv osa, seda enam edasi ei kodeeritud. Vestlusesse kuuluvad lausungid kodeeriti ühte viiest kategooriast:

1. laps ise- mina vorm, enda kohta käivad lausungid ("Vaatasin telekat.", "Ma ehitasin legodest maja.")
2. sotsiaalne kontekst - teistele inimestele, sotsiaalsele kontekstile keskenduv lausung, näiteks vanemate ja õdede-vendade kohalolu mainimine ("Poisid ainult mürgeldasid.", "Nad ajasid tüdrukuid taga.")
3. laps koos kellegi teisega - meie vorm, sisaldab ennast ja kedagi teist ("Me käisime ujulas.", "Me käisime õues Sara juures.")
4. mittesotsiaalne kontekst - mainitud objektid, koht, aeg. ("Minu toas.", "Mu sünnipäev oli suvel.")
5. muu- kategoriseerimatud lausungid, ei kuulunud teiste kategooriate alla.

Kõik vestlused kodeeriti töö autori poolt. Kodeerimissüsteemi reliaabluse kontrollimiseks kodeeriti 15% vestlustest ka teise kodeerija poolt. Kokkulangevus jäi vahemikku 78-100% , seega reliaablus oli kõrge. Erimeelsused lahendati arutelu käigus.

Tulemused

Antud töö esimeseks hüpoteesiks oli, et eesti ja soome laste vestlused ei erine oluliselt oma pikkuse poolest. Gruppide võrdlemiseks viidi läbi dispersioonianalüüs. Rahvuse lõikes oli eesti laste keskmiseks sõnade arvuks 83,9 sõna ning soome laste keskmiseks sõnade arvuks 84,7. Kahe grupi vaheline erinevus ei olnud statistiliselt oluline. Teiseks hüpoteesiks oli, et tüdrukute vestlused on võrreldes poistega pikemad. Keskmiste võrdlemisel ilmnis aga vastupidine nähtus. Tüdrukute keskmiseks sõnade arvuks oli 74,6 sõna ning poistel 96,2 sõna. Kuid ka see erinevus ei olnud statistiliselt oluline. Samuti ei ilmnunud interaktsiooni soo ja rahvuse vahel. Keskmised soo ning rahvuse lõikes on ära toodud tabelis 1. Antud erinevused ei olnud aga statistiliselt olulised.

Tabel 1. Keskmine sõnade arv soo ja rahvuse lõikes

Rahvus	Sugu	N	Keskmine	Standardhälve
eestlane	poiss	9	98,56	102,63
	tüdruk	11	71,91	32,61
	kokku	20	83,90	71,97
soomlane	poiss	9	93,78	65,91
	tüdruk	11	77,18	47,75
	kokku	20	84,65	55,69
kokku	poiss	18	96,17	83,71
	tüdruk	22	74,55	39,00
	kokku	40	84,27	63,52

Laste emotsioonisõnade kasutuse vaatlemiseks viidi läbi dispersioonianalüüsid soo ja rahvuse lõikes, lisaks vaadeldi soo ja rahvuse interaktsiooni. Üheks hüpoteesiks oli, et eesti ja soome laste emotsiooniväljendite kasutamine ei erine rahvuse lõikes. Eesti laste keskmine emotsioonisõnade arv oli 0,2 sõna ning soome laste puhul 0,4 sõna. See erinevus polnud statistiliselt oluline. Neljas hüpotees, mille kohaselt tüdrukud kasutavad oma vestlustes rohkem emotsioone väljendavaid sõnu, ei pidanud samuti paika. Poisid kasutasid keskmiselt 0,17 ning tüdrukud 0,41 emotsioonisõna, kuid ka see erinevus ei olnud statistiliselt oluline. Soo ja rahvuse lõikes on emotsioonisõnade kasutamise keskmised ära toodud tabelis 2. Erinevus ei olnud statistiliselt oluline.

Tabel 2. Emotsioonisõnade keskmised soo ja rahvuse lõikes

Rahvus	Sugu	N	Keskmine	Standardhälve
eestlane	poiss	9	0,11	0,33
	tüdruk	11	0,27	0,65
	kokku	20	0,20	0,52
soomlane	poiss	9	0,22	0,44
	tüdruk	11	0,55	1,04
	kokku	20	0,40	0,82
kokku	poiss	18	0,17	0,38
	tüdruk	22	0,41	0,85
	kokku	40	0,30	0,69

Töö viies hüpotees oli, et eesti ja soome laste vestlused ei erine vestluse kategooriate ehk teemade osas. Eesti ja soome laste tulemused kategooriate lõikes on ära toodud tabelis 3. Vaadeldes soome ja eesti laste vestluste teemasid, siis rääkisid soome lapsed keskmiselt rohkem endast ($M= 2,85$ vs $M= 2,45$), mittesotsiaalsest kontekstist ($M= 2,95$ vs $M= 2,53$) ning muudest asjadest ($M=1,3$ vs $M= 0,4$). Eestlased kasutasid aga keskmiselt rohkem oma vestlustes sotsiaalset konteksti ($M=3,7$ vs $M= 0,85$) ja rääkisid endast koos kellegi teisega ($M= 5,65$ vs $M= 2,8$). Dispersioonianalüüs näitas, et statistiliselt oluline gruppidevaheline erinevus esines kategooriate *sotsiaalne kontekst* $F(1;38)= 6,56$, $p < 0,05$ ja *laps koos kellegi teisega* $F(1;38)= 3,93$, $p < 0,05$ puhul, mida kasutasid rohkem eestlased ning kategooria *muu* $F(1; 38)= 4,34$, $p < 0,05$ osas, mida kasutasid rohkem soomlased. Endast rääkimise ning mittesotsiaalse konteksti puhul ei olnud erinevus statistiliselt oluline.

Töö viimaseks hüpoteesiks oli, et võrreldes poistega keskenduvad tüdrukud oma vestlustes rohkem sotsiaalsele kontekstile. Sugudevahelisi erinevusi vaadeldes ilmnes, et tüdrukud rääkisid keskmiselt rohkem endast ($M= 2,73$ vs $M= 2,56$), endast koos kellegi teisega ($M= 4,41$ vs $M= 4,0$) ja mittesotsiaalsest kontekstist ($M= 3,05$ vs $M= 1,89$). Poisid kasutasid rohkem sotsiaalset konteksti ($M= 3,0$ vs $M= 1,86$) ja rääkisid muust ($M= 1,11$ vs $M= 0,64$). Statistiliselt oluline gruppidevaheline erinevus esines kategoorias *mittesotsiaalne kontekst* $F(1; 38)= 4,81$, $p < 0,05$, mida kasutasid rohkem tüdrukud. Teistes kategooriates polnud sugudevaheline erinevus statistiliselt oluline.

Vaadeldi ka soo ja rahvuse interaktsiooni vestlusteemade lõikes. Analüüsist selgus, et ükski interaktsioon ei olnud statistiliselt oluline.

Tabel 3. Keskmised erinevused soo ja rahvuse lõikes

	Rahvus	Sugu	N	Keskmine	Standardhälve	
laps ise	eestlane	poiss	9	2,33	1,66	
		tüdruk	11	2,55	1,57	
		kokku	20	2,45	1,57	
	soomlane	poiss	9	2,78	2,28	
		tüdruk	11	2,91	4,57	
		kokku	20	2,85	3,63	
	teised	kokku	poiss	18	2,56	1,95
			tüdruk	22	2,73	3,34
			kokku	40	2,65	2,77
		eestlane	poiss	9	4,44	6,95
tüdruk			11	3,09	1,97	
kokku			20	3,70	4,78	
soomlane		poiss	9	1,56	1,74	
		tüdruk	11	0,27	0,65	
		kokku	20	0,85	1,39	
laps koos kellegi teisega		kokku	poiss	18	3,00	5,13
	tüdruk		22	1,68	2,03	
	kokku		40	2,28	3,76	
	eestlane	poiss	9	6,33	7,95	
		tüdruk	11	5,09	4,01	
		kokku	20	5,65	5,96	
	soomlane	poiss	9	1,67	1,41	
		tüdruk	11	3,73	2,72	
		kokku	20	2,80	2,42	
	mittesotsiaalne kontekst	kokku	poiss	18	4,00	6,04
tüdruk			22	4,41	3,42	
kokku			40	4,23	4,72	
eestlane		poiss	9	1,78	1,72	
		tüdruk	11	2,36	1,80	
		kokku	20	2,10	1,74	
soomlane		poiss	9	2,00	1,73	
		tüdruk	11	3,73	1,19	
		kokku	20	2,95	1,67	
kokku		poiss	18	1,89	1,68	
	tüdruk	22	3,05	1,65		

Eesti ja soome laste meenutusvestlused

		kokku	40	2,53	1,74
		poiss	9	0,78	0,97
	eestlane	tüdruk	11	0,09	0,30
		kokku	20	0,40	0,75
		poiss	9	1,44	2,30
muu	soomlane	tüdruk	11	1,18	1,33
		kokku	20	1,30	1,78
		poiss	18	1,11	1,75
	kokku	tüdruk	22	0,64	1,09
		kokku	40	0,85	1,42

Arutelu

Töö eesmärgiks oli võrrelda eesti ja soome 5,5- 7,5 aastaste laste meenutusvestlusi ning leida võimalikke erinevusi laste jutukuses, emotsioonide mainimise sageduses ning vestluse teemades. Lisaks olid vaatluse all ka võimalikud soolised erinevused antud kategooriates.

Soomlasi ning eestlasi on pidevalt peetud vaikseteks soome-ugrilastest naaberrahvasteks ning Tulviste et al. (2003) tööst tuli välja, et soomlased ning eestlased sarnanevad oma kidakeelsuse poolest. Sellest tulenevalt oli ka selle töö hüpoteesiks, et eesti ja soome laste vestlused ei erine oluliselt oma pikkuse poolest. Eesti ja soome laste sõnade arvu võrdlemine näitas, et lapsed rääkisid sama palju ning erinevused ei olnud tõepoolest statistiliselt olulised.

Varasemad uuringud (Reese ja Fivush, 1993; Buckner ja Fivush, 1998) on näidanud, et tüdrukute vestlused on üldjuhul pikemad ning tüdrukud panustavad vestlusesse rohkem. Antud uuringus näitas keskmiste võrdlus huvitaval kombel, et poiste vestlused olid keskmiselt pikemad, küll aga ei olnud see erinevus statistiliselt oluline ning siin jäädi nullhüpoteesi juurde.

Antud töös vaadeldi ka eesti ja soome laste vestlusi sellest aspektist, kui palju emotsioonisõnu vestluses kasutati. Antud teemat ei ole kirjanduses väga laialdaselt käsitletud ning seepärast lähtus töö autor siinkohal eelkõige loogilisest järeldusest, et uuringutes, kus eesti ja soome lapsed osalenud on, on naaberrahvaste kõnes leitud mitmeid sarnasusi. Seetõttu võiks ka oodata, et emotsioonide kasutamisel sarnanevad eesti ja soome lapsed üksteisele. Leiti, et see erinevus ei olnud tõepoolest statistiliselt oluline.

Kuigi keskmiste võrdluses kasutasid tüdrukud poistest veidi rohkem emotsiooniväljendeid, siis ei leitud siiski poiste ning tüdrukute vahel olulisi statistilisi erinevusi emotsiooniväljendite kasutamise osas. Seega ei pidanud antud töös paika hüpotees, et tüdrukute vestlused sisaldavad võrreldes poistega oluliselt rohkem emotsioone. Varasemalt on seda leidnud nii Bohanek ja Fivush (2010), Fivush, Bohanek, Zaman ja Grapin (2012) kui ka Fivush, Brotman, Buckner ja Goodman (2000). Üheks põhjuseks, miks antud töös see seos statistiliselt oluline ei olnud, võis olla väga väike emotsiooniväljenduste arv, mida laste vestlustest üldse leiti. Väga paljud vestlused ei sisaldanud ühtegi emotsiooni.

Viiendaks töö hüpoteesiks oli, et eesti ja soome laste vestlused ei erine oluliselt ka vestluse teemade osas ehk kategooriate lõikes, millesse nende ütlused olid kodeeritud. Selgus aga, et ilmnis statistiliselt oluline erinevus: eesti lapsed rääkisid rohkem iseendast koos kellegi teisega ja sotsiaalsest kontekstist. Selle põhjal saab järeldada, et eestlased asetavad sündmusi rohkem sotsiaalsesse konteksti ning räägivad rohkem sündmustest, kus osalevad või kuhu on kaasatud ka teisi inimesi. Eri kultuurides on leitud erinevaid sõltumatus/sõltuvuse orientatsioone ning Euroopa kultuurid on üldjuhul sõltumatusse orienteeritud, mis tähendab et seal rõhutatakse rohkem iseseisvust, ja üksikindiviidi (Markus ja Kitayama, 1991). Kuigi tegemist on kahe väga sarnase keele ja kultuuriga, on siiski varasemalt leitud, et suhtluskäitumine võib erineda ka lähedastes kultuurides (Tõugu *et al.*, 2011).

Eestit ja Soomet võrreldes, on Soome puhul tegemist riigiga, kus demokraatia ning heaolusüsteem on juba pikemat aega eksisteerinud ning tegemist on võrdlemisi stabiilse ühiskonnaga, samal ajal kui Eesti on eriti 90ndatel kiirelt muutunud. Näiteks leiti, et kui eestlased hindavad väga nii traditsioonilisi kui ka autonoomiat toetavaid kasvatuseesmärke, siis soomlased küll väärtustavad neid, kuid väiksemal määral kui eestlased, aga rohkem kui rootslased (Tulviste *et al.*, 2007). Varasemate uuringute põhjal võiks seega eeldada, et kuna kahe ühiskonna areng on olnud mõnevõrra erinev, võib see tähendada ka mõningasi erinevusi vanemate kasvatuseesmärkides ning kuigi antud kaks kultuuri on sõltumatus orientatsiooniga, võib üks seda olla rohkem kui teine. Antud juhul oleks soome kultuurile iseloomulikum kõrgem sõltumatus ning eesti kultuurile iseloomulikum mõnevõrra väiksem sõltumatus ning kõrgem sõltuvus, mis omakorda tähendaks, et Soomes väärtustatakse rohkem iseseisvust, samal ajal kui Eestis ollakse rohkem orienteeritud suhetele teiste inimestega. Seda võiksid peegeldada ka antud töö tulemused.

On leitud, et võrreldes poistega keskenduvad tüdrukud oma vestlustes rohkem sotsiaalsele kontekstile. Varasemalt on Buckner ja Fivush (2000) leidnud, et 3- ja 5-aastased tüdrukute vestlustes räägiti rohkem teistest inimestest ja tüdrukud mainisid võrreldes poistega rohkem ennast ja teisi. Antud töös see hüpotees paika ei pidanud ning ainus statistiliselt oluline erinevus seisnes selles, et tüdrukud rääkisid rohkem mittesotsiaalsest kontekstist, mis annaks alust arvata, et tüdrukud erinevad poistest selle poolest, et nad räägivad rohkem asjadest kui inimestest. Varasemalt on Fivush *et al.* (2012) leidnud samuti vastuolulisi tulemusi laiemalt levinumale arusaamale, et tüdrukud asetavad sündmusi rohkem sotsiaalsesse konteksti ning poisid räägivad rohkem iseendast. Nad leidsid, et teismeliste tüdrukute narratiivid rääkisid

rohkem iseendast kui poiste omad, eriti positiivsetest sündmustest rääkides ning nii tüdrukud kui poisid rääkisid võrdselt teistest inimestest ning suhetest.

Antud töö tulemused näitasid, et eesti ja soome laste vestlustel on nii mõndagi ühist, aga leidub ka erinevusi. Üheks erinevuseks oli, et võrreldes soomlastega asetavad eestlased sündmusi rohkem sotsiaalsesse konteksti ja räägivad rohkem sündmustest, kuhu on ka teisi kaasatud. Märkimisväärseid soolisi erinevusi ei leitud, mis oli mõnevõrra üllatuslik, sest enamasti on leitud, et tüdrukud on jutukamad, nende vestluses on rohkem emotsioone väljendavaid sõnu ning nad asetsevad oma jutu rohkem sotsiaalsesse konteksti. Kuna tegemist on bakalaureuseastme uurimistööga ning Soomes soome laste andmete kogumine oli üsna ajamahukas töö, siis katseisikute arv antud töös on võrdlemisi väike. Seepärast tasuks ka antud töö tulemusi tõlgendada mõningase ettevaatusega, eriti emotsioonide väljenduse osas.

Üheks tulemuste mõjutajaks võis olla metodoloogia: vestlused lastega on väga subjektiivsed ning kuigi vestluse läbiviimiseks oli olemas üldine juhend, siis iga vestlus on veidi erinev ning ideaalset võrreldavust on raske saavutada. Vestluse tulemus sõltus väga paljudest asjaoludest, näiteks eksperimentaatori suhtlusest lapsega, vestluse kohast ja ajast, lapse tujust, väsimusastmest, iseloomust. Kuna töö autor viis sellelaadseid intervjuusid läbi esimest korda, siis valmistas talle esialgu raskusi juhised vestluses nii osaleda, et laps võimalikult palju vestleks ilma et talle suunavaid küsimusi esitataks. Samas viimaseid vestlusi läbi viies tundis autor juba, et on leidnud viise, kuidas vestluses sobival määral ja võimalikult väheste suunavate küsimustega osaleda.

Soome laste vestluste puhul võis tulemusi mõjutada ka vestluste koht ja aeg. Vestlused viidi läbi reeglina reedest pühapäevani ning mõned lapsed sattusid segadusse, millisest nädalavahetusest nad rääkima peaksid. Seega tasuks järgmine kord kindlasti kaaluda võimalust vestlused läbi viia nädala sees, et lapsel oleks selgem arusaam sellest, millest ta rääkima peaks. Ka intervjuude läbiviimine koht ei olnud Soomes kindlasti mitte ideaalne ning erines eesti laste intervjuerimiskohast. Soome lastega vesteldi küll vanematest ja teistest lastest eraldatuna, kuid siiski viibiti üldjuhul nendega samas ruumis. Kuigi kõigilt lastelt küsiti individuaalselt, kas nad ka ise soovivad vestluses osaleda, võis laste vestlusvalmidust mõjutada fakt, et oldi tulnud põnevale mängumaale eesmärgiga mängida. Seega päeva alguses intervjueritavad võisid kibeleda mängima, samal ajal kui päeva lõpuks võis laps näljane ja väsinud olla ja lihtsalt koju tahta.

Kuigi Eestil ja Soomel on nii mõndagi ühist, on ühe puhul tegemist pika demokraatitraditsiooni ning heaoluühiskonna riigiga, samal ajal kui teises riigis on pärast Nõukogude Liidu lagunemist 90-ndate alguses toimunud palju kiireid muutusi ja arenguid. Selliseid ühiskondlikud muutused ning fakt, et kuigi keeled on struktuurilt väga sarnased, kuid suhtluskultuur võib olla vägagi erinev, võivad tekitada olulisi erinevusi, mida tasuks ka tulevikus kindlasti edasi uurida. Antud teemat tulevikus edasi uurides tasuks suurendada katseisikute arvu ning pidada silmas varasemalt välja toodud võimalikke metodoloogilisi puudusi. Käesoleva töö olulisus seisneb selles, et see on esimene sellelaadne töö, kus võrreldakse lisaks laste soolistele erinevustele ka seda, kuidas eesti ja soome lapsed minevikusündmustest räägivad.

Tänuavaldused

Soovin tänada oma juhendajaid Pirko Tõugut ja Tiia Tulvistet asjalike nõuannete, abi ning väga mõistva suhtumise eest.

Kirjandus

- Bauer, P., Stennes, L., Haight, J. (2003). Representation of the inner self in autobiography: Women's and men's use of internal state language in personal narratives. *Memory, 11*, 27-42.
- Bohanek, J., Fivush, R. (2010). Personal narratives, well-being, and gender in adolescence. *Cognitive Development, 25*, 368-379.
- Buckner, J., Fivush, R. (1998). Gender and self in children's autobiographical narratives. *Applied Cognitive Psychology, 12*, 407-429.
- Buckner, J., Fivush, R. (2000). Gendered themes in family reminiscing. *Memory, 8(6)*, 401-412.
- Cleveland, E., Reese, E. (2005). Maternal structure and autonomy support in conversations about the past: Contributions to children's autobiographical memory. *Developmental Psychology, 41*, 376-388.
- De Geer, B., Tulviste, T., Mizera, L., Tryggvason, M-T. (2002). Socialization in communication: pragmatic socialization during dinnertime in Estonian, Finnish and Swedish families. *Journal of Pragmatics, 34*, 1757-1786.
- Fivush, R. (2007). Maternal reminiscing style and children's developing understanding of self and emotion. *Clinical Social Work Journal, 35*, 37-46.
- Fivush, R., Bohanek, J., Zaman, W., Grapin, S. (2012). Gender differences in adolescents' autobiographical narratives. *Journal of Cognition and Development, 13(3)*, 295-319.
- Fivush, R., Brotman, A., Buckner, J., Goodman, S. (2000). Gender differences in parent-child emotion narratives. *Sex Roles, 42*, 233-253.
- Haden, C., Haine, R., Fivush, R. (1997). Developing narrative structure in parent-child reminiscing across the preschool years. *Developmental Psychology, 33*, 295-307.
- Han, J., Leichtman, M., Wang, Q. (1998). Autobiographical memory in Korean, Chinese, and American Children. *Developmental Psychology, 34*, 701-713.
- Hunt, K. (2011). Soolised erinevused eelkooliealiste Eesti laste emotsionaalsetes autobiograafilistes kirjeldustes. Seminaritöö. Tartu Ülikool, psühholoogia instituut.

- Markus, H., Kitayama, S. (1991). Culture and the Self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98, 224-253.
- Pajupuu, H. (1997). Eestlased ja soomlased- probleemitud suhtlejad. *Keel ja Kirjandus*, 8, 547-550.
- Reese, E., Fivush, R. (1993). Parental styles of talking about the past. *Developmental Psychology*, 29, 596-606.
- Reese, E., Fivush, R. (2008). The development of collective remembering. *Memory*, 16, 201-212.
- Reese, E., Haden, C., Fivush, R. (1996). Mothers, fathers, daughters, sons: gender differences in autobiographical reminiscing. *Research on Language and Social Interaction*, 29, 27-56.
- Tulviste, T., Mizera, L., De Geer, B., Tryggvason, M-T. (2003). A silent Finn, a silent Finno-Ugric, or a silent Nordic? A comparative study of Estonian, Finnish, and Swedish mother-adolescent interactions. *Applied Psycholinguistics* 24, 249-265.
- Tulviste, T., Mizera, L., De Geer, B., Tryggvason, M-T. (2007). Child-rearing goals of Estonian, Finnish, and Swedish mothers. *Scandinavian Journal of Psychology*, 48, 487-497.
- Tulviste, T., Mizera, L., De Geer, B., Tryggvason, M-T. (2010). Cultural, contextual, and gender differences in peer talk: A comparative study. *Scandinavian Journal of Psychology*, 51, 319- 325.
- Tõugu, P., Tulviste, T., Schröder, L., Keller, H., De Geer, B. (2011). Socialization of past event talk: Cultural differences in maternal elaborative reminiscing. *Cognitive Development*, 26, 142-154.
- Tõugu, P., Tulviste, T., Schröder, L., Keller, H., De Geer, B. (2012). Content of maternal open-ended questions and statements in reminiscing with their 4-year-olds: links with independence and interdependence orientation in European context. *Memory*, 20, 499-510.
- Tõugu, P., Tulviste, T., Suits, K. (2014). Gender differences in the content of preschool children's recollections: A longitudinal study. *International Journal of Behavioral Development*, x (trükis)

Wang, Q., Fivush, R. (2005). Mother-child conversations of emotionally salient events: exploring the functions of emotional reminiscing in European-American and Chinese families. *Social Cognition*, 25(4), 455-471.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrekselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

/Merly Kristi Kosenkranius/